

بررسی حق الله و حق الناس از نظر روایات قرآن و احادیث

به اهتمام : محمد میری

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

بررسی حق الله و حق الناس

از منظر قرآن

تالیف:

محمد میری

انتشارات موجک

سرشناسه: میری، محمد، ۱۳۴۹ -

عنوان و نام پدیدآور: بررسی حق الله و حق الناس از منظر قرآن/ تالیف محمد میری.

مشخصات نشر: تهران: انتشارات موجک، ۱۳۹۶.

مشخصات ظاهری: ۱۰۰ ص.

شابک: ۸-۷۸-۸۷۹۹-۶۰۰-۹۷۸-۳۹۰۰۰۰ ریال

وضعیت فهرست نویسی: فیبا

یادداشت: کتابنامه: ص. ۹۵ - ۱۰۰؛ همچنین به صورت زیرنویس.

موضوع: حق (واژه) -- جنبه‌های قرآنی

موضوع: Haq (Word) -- Koranic aspects

موضوع: حقوق الهی

موضوع: * Divine rights

موضوع: حقوق الهی -- جنبه‌های قرآنی

موضوع: * Divine rights -- Qur'anic teaching

موضوع: حقوق بشر -- جنبه‌های قرآنی

موضوع: * Human rights -- Qur'anic teaching

رده بندی کنگره: ۱۳۹۶ م ۹ ح ۷ / ۱۰۴ BP

رده بندی دیویی: ۲۹۷/۱۵۹

شماره کتابشناسی ملی: ۴۹۱۰۵۹۹

انتشارات موجک

تلگرام: ۰۹۰۱۷۶۷۲۵۰۲ کانال: telegram.me/mojak1

تلفن مرکز بخش: ۰۲۶۳۲۷۰۵۳۱۸ - ۰۲۶۳۲۷۲۱۸۱۹ - ۰۲۱۶۶۱۲۷۵۹۳ - ۰۲۱۶۶۴۲۹۷۳۳

ایمیل: mojakpublication@yahoo.com

سایت: www.mojak.ir

عنوان: بررسی حق الله و حق الناس از منظر قرآن

تالیف: محمد میری

طراح جلد: سیده زهرا روشنایی

مشخصات ظاهری: ۱۰۰ صفحه، قطع وزیری

چاپ اول: بهار ۱۴۰۰، تیراژ: ۵۰۰ جلد

قیمت: ۳۹۰۰۰۰ ریال، شابک: ۸-۷۸-۸۷۹۹-۶۰۰-۹۷۸

کلیه حقوق مادی و معنوی این اثر برای انتشارات موجک محفوظ است. هیچ شخص حقیقی و حقوقی حق چاپ و تکثیر این اثر را به هر شکل و صورت اعم از فتوکی، چاپ کتاب و ... را ندارد. متخلفین به موجب بند ۵ ماده قانون حمایت از ناشرین تحت پیگرد قانونی قرار می‌گیرند.

فهرست مطالب

صفحه

عنوان

پیش گفتار..... ۱

فصل اول: کلیات ۳

۱-۱ تشریح موضوع کتاب ۳

۲-۱ اهمیت موضوع حق الله و حق الناس ۵

۳-۱ اهداف ۵

۴-۱ تعریف اصطلاحات تخصصی ۵

۵-۱ تحقیقات مرتبط با حق الله و حق الناس ۷

فصل دوم: شناخت واژه حق ۱۱

۱-۲ تعریف لغوی حق ۱۱

۲-۲ تعریف حق در قرآن ۱۲

۳-۲ تعریف حق در روایات ۱۳

۴-۲ تعریف حق در اصطلاح فقهی ۱۳

۵-۲ حاکمیت حق ۱۴

۶-۲ قلمرو حق ۱۶

۷-۲ متعلق حق ۱۷

فصل سوم: ارکان حق (رابطه بین دو شخص) ۱۹

- ۱-۳ حق رابطه بین دو شخص است ۱۹
- ۲-۳ تفصیل بین موارد حق ۲۰
- ۳-۳ تاخیر در حدود حق الله و حق الناس ۲۲
- ۴-۳ حق الله محض و حق الناس محض ۲۳

فصل چهارم: حق الله و حق الناس ۲۷

- ۱-۴ حق الناس در جامعه ۲۷
- ۲-۴ حق الله، حق الناس و حق النفس ۲۷
- ۳-۴ حق الله ۲۸
- ۴-۴ حق الناس ۲۸
- ۵-۴ حقوق مردم ۲۹
- ۶-۴ حقوق النفس ۳۰
- ۷-۴ حق الله و حق الناس ۳۲
- ۸-۴ تفاوت حق الله و حق الناس ۳۳

فصل پنجم: ویژگی‌های حق الله و حق الناس ۳۵

- ۱-۵ جایگاه حق الناس ۳۵
- ۲-۵ شهادت در حقوق ۳۵
- ۳-۵ اهمیت و خصوصیات حق الناس ۳۶
- ۴-۵ خدای متعال و گذشت از "حق الله" ۴۰
- ۵-۵ سقوط "حق الله"، و عدم سقوط "حق الناس" با توبه ۴۱
- ۶-۵ مصادیق تفاوت‌های حق الله و حق الناس در فقه ۴۱

فصل ششم: وجوه افتراق حق الله و حق النفس از حیث شرعی ۴۳

- ۱-۶ مقدمه ۴۳

- ۲-۶ تفاوتی که برخی از فقهاء گفته‌اند ۴۳
- ۳-۶ تفاوتی که به برخی از فقهاء نسبت داده شده ۴۴
- ۴-۶ جواز قضاء علی الغائب ۴۵
- ۵-۶ دعوی مدعی با بینه ۴۶
- ۶-۶ شاهد واحد و یمین مدعی ۴۶
- ۷-۶ انفاذ حکم قاضی قبلی ۴۷

فصل هفتم: آثار قضائی حق الله و حق الناس ۴۹

- ۱-۷ اقرار ۴۹
- ۲-۷ ممانعت از اقرار ۵۰
- ۳-۷ شهادت تبرعی ۵۰
- ۴-۷ شهادت فرع ۵۱
- ۵-۷ شهادت مردان ۵۱
- ۶-۷ فسق شهود بعد از ادای شهادت ۵۲
- ۷-۷ سوگند در حقوق الناس ۵۲
- ۸-۷ علم قاضی ۵۳
- ۹-۷ مطالبه حق ۵۳
- ۱۰-۷ حکم مکتوب قاضی دیگر ۵۴
- ۱۱-۷ حکم غیابی ۵۴
- ۱۲-۷ عفو، توریث و ابراء ۵۴
- ۱۳-۷ قاضی تحکیم ۵۴

فصل هشتم: تشخیص و شناخت حق الله و حق الناس ۵۵

- ۱-۸ معیارهای تمیز بین حق الله و حق الناس ۵۵
- ۲-۸ معیارهای تام ۵۵

۵۵.....	۱-۲-۸ معیار اول
۵۷.....	۲-۲-۸ معیار دوم
۵۸.....	۳-۲-۸ معیار سوم
۵۸.....	۴-۲-۸ معیار چهارم
۵۹.....	۳-۸ معیارهای غیر تام
۵۹.....	۱-۳-۸ معیار اول
۶۰.....	۲-۳-۸ معیار دوم
۶۰.....	۳-۳-۸ معیار سوم
۶۰.....	۴-۳-۸ معیار چهارم
۶۱.....	۵-۳-۸ معیار پنجم
۶۱.....	۶-۳-۸ معیار ششم
۶۲.....	۷-۳-۸ معیار هفتم
۶۲.....	۸-۳-۸ معیار هشتم
۶۲.....	۹-۳-۸ معیار نهم
۶۲.....	۱۰-۳-۸ معیار دهم
۶۳.....	۱۱-۳-۸ معیار یازدهم
۶۴.....	۱۲-۳-۸ معیار دوازدهم
۶۴.....	۱۳-۳-۸ معیار سیزدهم
۶۴.....	۱۴-۳-۸ معیار چهاردهم

۶۷..... فصل نهم: مصادیق مهم حق الله و حق الناس

۶۷.....	۱-۹ مصادیق مهم حق الله
۶۷.....	۱-۱-۹ عبادات و اقسام آن
۷۰.....	۲-۱-۹ عقوبات
۷۲.....	۲-۹ مصادیق مهم حق الناس

فصل دهم: موارد عرضی و آبرویی حق الناس از دیدگاه مذاهب خمسہ ۷۵

۱-۱۰ مقدمه ۷۵

۲-۱۰ موارد نقض عرضی و آبرویی غیر واقعی ۷۶

۱-۲-۱۰ بهتان ۷۶

۲-۲-۱۰ قذف ۷۸

۳-۲-۱۰ شهادت دروغ ۸۰

۴-۲-۱۰ سبّ ۸۱

۳-۱۰ موارد نقض عرضی و آبرویی واقعی ۸۳

۱-۳-۱۰ غیبت ۸۳

۲-۳-۱۰ سخن چینی ۸۶

۳-۳-۱۰ تجسس ۸۸

۴-۳-۱۰ استهزاء ۸۹

فصل یازدهم: جمع بندی ۹۱

منابع ۹۵

پیش‌گفتار

از آغاز پیدایش بشر، مساله تخلف و هنجار شکنی و سرپیچی از دستورات، قوانین و آداب و رسوم همواره وجود داشته است و متعاقب آن مواخذه و مجازات متخلف و مجرم بوده است. در این میان ادیان آسمانی به منظور ایجاد امنیت و مبارزه با ظلم و ستم و استقرار عدالت در جوامع بشری، نقش بسزایی ایفا نموده‌اند، به گونه‌ای که می‌توان گفت در واقع، قوانین موجود بیش از همه ساخته و پرداخته ادیان الهی بوده است. پیامبران الهی کهن‌ترین معلمان بشر بوده‌اند و سهم بسزایی در تمدن کنونی بشر داشته‌اند. بدون تردید، خوی نفسانی و غریزه خود خواهی و سودجویی و در یک کلمه خصیصه حب ذات و تعصبات و دیگر احساسات بی حد و مرز بشری، انگیزه‌ای بس نیرومند، برای تجاوز به جان و مال دیگران و به طور کلی حقوق فردی و اجتماعی انسان‌ها است. شکی نیست که با وجود چنین خصایص و حالات درونی در بشر، امنیت و آرامش که از نیازهای اولیه انسان است، تامین نمی‌گردد و انسان همواره در اضطراب و خوف و ترس، روزگار را سپری نماید (عاملی جمع‌ی، ۱۳۶۲، ص ۳۲).

در چنین شرایطی، حکمت پروردگار ایجاب می‌کند که به منظور جلوگیری از فساد و تباهی در زمین قوانینی وضع نموده و اجرای آن را به قوه قاهره‌ای بسپارد، تا جامعه انسانی بتواند در سایه آن قوانین با امن و آسایش زندگی نموده و عدالت در جامعه اقامه شود؛ چرا که به قول قرآن "اعدلوا هو اقرب للتعوی" (سوره مائده، آیه ۱۲). تاسیس حقوقی حق الله و حق الناس، از ویژگی‌ها و مختصات حقوق اسلام است. این مفاهیم در ابواب مختلف فقهی و مباحث گوناگون حقوقی به کار می‌رود و تفکیک این دو مفهوم از یکدیگر، آثار و نتایج متفاوتی در مسائل مختلف، به ویژه در حوزه حقوق کیفری و جزایی به دنبال خواهد داشت (الطباطبایی الحائری، ۱۴۱۸، جلد دوم، ص ۵۶). هدف از تالیف کتاب حاضر بررسی حق الله و حق الناس از منظر احادیث و روایات و همچنین آیات قرآن می‌باشد. در منابع دینی در برابر "حق الله" اصطلاح "حق الناس" قرار دارد که به معنای حقوق مردم است، اعم از حقوق انسان که امروزه از آن به "حقوق بشر" یاد می‌شود، یا حقوق عمومی مردم

در جامعه و در برابر حکومت که از آن به "حقوق شهروندی" تعبیر می‌شود، یا حقوقی که در برابر دیگران دارد و امروزه "حقوق خصوصی" نامیده می‌شود. آن چه که مربوط به جان، مال، حیثیت و آبروی مردم، و حقوق اجتماعی و سیاسی باشد، در قلمرو حق الناس است. فقیهان با استفاده از آیات و احادیث، جایگاه حق الله و حق الناس و تفاوت‌های آن‌ها را از نظر احکام، آثار و پیامدها تبیین کرده‌اند که در این کتاب به تفصیل به آنها پرداخته شده است. با توجه از آن چه که در لا به لای منابع مختلف و معتبر فقهی آمده است، حق الله و حق الناس هر یک دارای ویژگی‌هایی است. بدیهی است که هر یک از این ویژگی‌ها به خصوص در صورت جمع این دو دسته حقوق و تراحم آنها، منشاء آثاری است. مهمترین این ویژگی‌ها عبارتند از ۱- اهم بودن حق الناس، ۲- تقدم حق الناس بر حق الله، ۳- حرمت تعرض به حق الناس، ۴- نامعقول بودن ابطال حق الناس. آنچه که از احادیث و روایات بر می‌آید چنین است که در صورت توبه ممکن است که حق الله بخشیده شده اما شرط بخشیده شدن حق الناس عفو نمودن بنده ای است که حق او ضایع شده است.

شیوه سازماندهی کتاب حاضر به صورت زیر می‌باشد.

فصل اول: کلیات

فصل دوم: شناخت واژه حق

فصل سوم: ارکان حق (رابطه بین دو شخص)

فصل چهارم: حق الله و حق الناس

فصل پنجم: ویژگی‌های حق الله و حق الناس

فصل ششم: وجوه افتراق حق الله و حق النفس از حیث شرعی

فصل هفتم: آثار قضائی حق الله و حق الناس

فصل هشتم: تشخیص و شناخت حق الله و حق الناس

فصل نهم: مصادیق مهم حق الله و حق الناس

فصل دهم: موارد عرضی و آبرویی حق الناس از دیدگاه مذاهب خمس

فصل یازدهم: جمع‌بندی

در پایان، بر خود لازم می‌دانم از همه عزیزانی که در مراحل گوناگون آماده‌سازی این کتاب من را

هدف از تالیف کتاب حاضر بررسی حق الله و حق الناس از منظر احادیث و روایات و همچنین آیات قرآن می‌باشد. در منابع دینی در برابر "حق الله" اصطلاح "حق الناس" قرار دارد که به معنای حقوق مردم است، اعم از حقوق انسان که امروزه از آن به "حقوق بشر" یاد می‌شود، یا حقوق عمومی مردم در جامعه و در برابر حکومت که از آن به "حقوق شهروندی" تعبیر می‌شود، یا حقوقی که در برابر دیگران دارد و امروزه "حقوق خصوصی" نامیده می‌شود. آن چه که مربوط به جان، مال، حیثیت و آبروی مردم، و حقوق اجتماعی و سیاسی باشد، در قلمرو حق الناس است. فقیهان با استفاده از آیات و احادیث، جایگاه حق الله و حق الناس و تفاوت‌های آن‌ها را از نظر احکام، آثار و پیامدها تبیین کرده‌اند که در این کتاب به تفصیل به آنها پرداخته شده است. بدیهی است که هر یک از این ویژگی‌ها به خصوص در صورت جمع این دو دسته حقوق و تزامم آنها، منشاء آثاری است. مهمترین این ویژگی‌ها عبارتند از:

۱. اهم بودن حق الناس، ۲. تقدم حق الناس بر حق الله، ۳. حرمت تعرض به حق الناس، ۴. نامعقول بودن ابطال حق الناس.

